

VUJOVIĆ V.

SADAŠNJE STANJE SJEMENARSTVA U SRH I PRIJEDLOG VAŽNIJIH MJERA ZA NJEGOVO UNAPREĐENJE

U okviru poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, pored proizvodnje glavnih žitarica i sirovina za industrijsku preradu, značajno mjesto treba zauzeti proizvodnja sjemenske robe.

Proizvodnja sjemena, ne samo da je nedovoljno razvijena, već je općenito uzeto deficitarna. Na osnovu toga, ovoj proizvodnji treba obratiti izuzetnu pažnju, jer ova oblast predstavlja važnu potencijalnu snagu u agrarnom kompleksu Hrvatske.

Na sreću danas se već uviđa da je potrebno na tom području voditi usklađenu sistematsku akciju uz jako angažiranje privrede na tom zadatku. Konačni cilj ovakvog djelovanja treba biti iskorištenje svih proizvodnih i drugih kapaciteta, postizanje kvalitete proizvodnje sjemenske robe i povoljnih ekonomskih efekata. Sažeto rečeno ovakvi stavovi trebaju djelovati na povećanu proizvodnju i plasman sjemena na domaćem i stranom tržištu.

U sjemenarstvu nekih kultura učinjeni su u posljednje vrijeme napori adekvatni željenim zahtjevima. To se u prvom redu odnosi na sjemenski kukuruz. Veliki broj domaćih kreacija, od najranijih do najkasnijih vegetacijskih grupa, zadovoljavajućih bioloških osobina, nalazi se u organiziranoj proizvodnji povezanoj sa znanstvenim ustanovama i prometnim organizacijama.

Sve ovo je uvjetovalo kvalitetnu proizvodnju sjemena hibridnog kukuruza koja je ne samo podmirila domaće potrebe, već predstavlja i ozbiljnu stavku u izvozu. U pogledu proizvodnje sjemena strnih žitarica, također možemo konstatirati da je u selekcijskom radu domaćih instituta uz organiziranu proizvodnju kultura organizirana i dobra proizvodnja sjemena.

Neorganiziranost u proizvodnji sjemena prisutna je kod krmnog i povrtnog bilja. I ako za proizvodnju ovih kultura postoje veoma povoljni klimatski i zemljišni uvjeti, doradbeni kapaciteti, stručni kadar i tradicija, ova proizvodnja je (zbog nekontroliranog uvoza) gotovo potpuno zamrla.

Sva dosadašnja kretanja u sferi proizvodnje, dorade i prometa sjemenske robe dokazuju da je na tom području neophodno ostvariti viši stupanj organiziranosti i povezanosti rada. Značajni rezultati od udruživanja rada i sredstava u sjemenarstvu mogu se očekivati:

1. od usklađenog planiranja i programiranja proizvodnje dorade i prometa;
2. od unošenja modernih znanstvenih i tehnološko-tehničkih rješenja u proizvodnji;
3. od donošenja samoupravnih sporazuma, u svrhu reguliranja određenih međusobnim odnosima;

4. od razvijenosti kooperacije i uključivanja privatnog sektora poljoprivrede u društvenu proizvodnju;
5. od formiranja vlastitih fondova, na osnovu samoupravnih sporazuma, kao i od udruživanja sredstava za određene zajedničke programe (Fond rizika, Fond za unapređenje proizvodnje itd.).

Količina sjemena žitarica od 104.000 tona koja bi bila potrebna da se zasiju sve površine, ne utroši se niti izdaleka, jer privatnici još uvijek dobrim dijelom koriste vlastito sjeme, znatno 1 šije kvalitete, a često i neočišćeno i netretirano zaštitnim sredstvima.

Instalirani kapaciteti za doradu 120.000 tona žitarica kod poljoprivrednih organizacija u Hrvatskoj, u potpunosti zadovoljavaju sadašnje potrebe.

Upotreba kvalitetnog sjemena pšenice na privatnom sektoru nikako nije zadovoljavajuća, jer ovaj sektor velikim dijelom troši nekvalitetno sjeme vlastite proizvodnje, koje često nije niti očišćeno, a niti zaprašeno. Sjetvom ovakvog sjemena izravno se dovodi do manjih prinosa na privatnom sektoru, što je još potencirano izostavljanjem ostalih agrotehničkih mjera.

Kod ječma i kod zobi pretežne površine nalaze se na privatnom sektoru gdje također u velikoj mjeri upotrebljava vlastito nekvalitetno sjeme.

Na domaćem tržištu u Hrvatskoj plasira se godišnje između 6.000 do 7.000 tona sjemena hibridnog kukuruza i iz ovoga proizlazi da je veći dio privatnih površina još uvijek zasijan sjemenom F₂ generacije.

Budući da društveni sektor sije isključivo sjeme hibridnog kukuruza, to proizlazi da se na privatnom sektoru zasije još uvijek 30 do 35 % površine sjemenom F₂ generacije. Zasijavaju se sjemenom uglavnom površine brdsko-planinskih područja i površine zapadnog dijela naše Republike. Na područjima na kojima je razvijena stručna služba i razvijena kooperativna djelatnost putem zadruga i službi kooperacije kombinata upotreba sjemena F₂ isključena je u korist hibridnog sjemena.

Instalirani kapaciteti za sušenje i doradu kukuruza, od 20.000 tona u povoljnim uvjetima (niskog sadržaja vlage i raznih hibrida, odnosno većeg broja radnih dana) mogu se povećati i na 25.000 tona. Sve organizacije, koje posjeduju sušare i doradbene kapacitete, nastoje ih iskoristiti do maksimuma. Uz to treba napomenuti da je uz osiguranje plasmana sjemena kukuruza, ova proizvodnja veoma interesantna i akumulativna. Iz ovih razloga sjemenska proizvodnja kukuruza znatno premašuju potrebe domaćeg tržišta.

Da bismo mogli iskoristiti kapacitete za sušenje i doradu sjemenskog kukuruza i veoma povoljne klimatske i zemljišne uvjete za proizvodnju sjemena uz postojeći stručni kadar i tradiciju, nužna je preorijentacija na proizvodnju ranih hibrida, koji se u sadašnjim tržišnim uvjetima mogu plasirati na vanjsko tržište u neograničenim količinama. Orijentacija naših selekcijskih kuća i proizvođača mora biti na proizvodnji dovoljnih količina ranih materijala grupe 100 do 300 a i 400 u manjoj mjeri. U strukturi sjetve sjemenskog kukuruza morat će ovi rani hibridi biti zastupljeni u većem postotku.

Plan proizvodnje i potreba sjemena u SRH u 1981. godini

Kultura	Potrebe sjemena u 1981. g. tona	Plan proizvod. u 1981. tona	Cijena din/kg	Vrijednost proizvodnje u 1981. god. u 000 din.	Višak sjemena tona	Vrijednost viška u 000 din.	Manjak sjemena tona	Vrijednost manjka u 000 din.
Kukuruz	8.000	25.000	50	1.250.000.—	17.000	850.000	—	—
Pšenica	60.000	70.000	10,50	735.000.—	10.000	105.000	—	—
Ječam	3.500	3.500	12,00	42.000.—	—	—	—	—
Zob	1.200	1.200	13,00	15.600.—	—	—	—	—
Raž	450	450	18,00	8.100.—	—	—	—	—
Lucerna	700	280	250,00	70.000.—	—	—	420	105.000
Crvena djetelina	600	—	200,00	—	—	—	600	120.000
Ostale djeteline	250	—	200,00	—	—	—	250	50.000
Stočna repa	300	500	50,00	25.000.—	200	10.000	—	—
Stočni kelj	30	—	200,00	—	—	—	30	6.000
Trave	600	200	80,00	16.000.—	—	—	400	32.000
Ostalo krmno bilje	200	250	35,00	8.750.—	50	1.750	—	—
Povrtno sjeme	2.700	2.500	100,00	250.000.—	—	—	200	60.000
Šećerna repa	120	210	400,00	84.000.—	90	36.000	—	—
Uljana repica	250	250	30,00	7.500.—	—	—	—	—
Suncokret	120	120	80,00	9.600.—	—	—	—	—
Soja	550	550	25,00	13.750.—	—	—	—	—
Lučica	900	600	40,00	24.000.—	—	—	300	12.000

Sjeme glavnih krmnih biljaka uvozimo jer nemamo organiziranu vlastitu proizvodnju. To su lucerne, crvena djetelina i sjeme trava.

Treba napomenuti da je sjeme uvezeno s raznih područja uglavnom lošeg kvaliteta. Ovdje se prvenstveno misli na loš izbor sorata i njihova biološka proizvodna svojstva. U većini slučajeva uvoz se vrši bez dokumenata državnih organa, zemalja izvoznica, tako da se uvozi na temelju deklaracija o kvalitetu sjemena koje izdaju privatne kompanije. Ovakvo sjeme puno je jeftinije i zbog toga sprečava reaktiviranje domaće proizvodnje koja je skuplja, ali znatno kvalitetnija.

Primjera za ovo možemo naći kod svake kulture, ali najizrazitiji je kod sjemena lucerne, koje se već godinama uvozi bez državnog certifikata pod nazivom »panonska lucerna« raznih provenienca, s raznih klimatskih područja što ima za posljedicu da redovito već druge godine nestaje sa naših površina. Sjeme ovakve lucerne je znatno jeftinije od sjemena domaće proizvodnje, a i sjemena iz uvoza s državnom deklaracijom o kvalitetu sjemena.

Budući da je tržište u Jugoslaviji jedinstveno, pokušaj zabrane uvoza nekvalitetnog sjemena, nije se mogao riješiti nastojanjima pojedinih republika, već su bili nužni međurepublički dogovori i dogovori na nivou grupacije za sjeme krmnog bilja pri Saveznoj privrednoj komori ili Združenom savezu SFRJ.

U ovom pogledu rad Društva (sekcija) za sjemenarstvo Jugoslavije može biti od velike koristi.

I ako kod povrtnog bilja nemamo specijalizirane znanstvene institucije koje se intenzivno i sistematski bave selekcijom i organizacijom sjemenske proizvodnje, sigurno je da bismo mogli daleko više proizvoditi sjemena ovih kultura. Naročito se ovo odnosi na proizvodnju lučica koje predstavljaju najveći dio uvozne stavke. Kod pojedinih vrsta povrtnog bilja bit ćemo prisiljeni zadržati uvoz sjemena obzirom na naš sortni sastav, ali je sigurno da bismo i tu introdukcijom mogli ograničiti uvoz sjemena na minimum.

Povezivanjem prometne sfere s proizvodnjom i znanstvenim ustanovama u svrhu zajedničkog planiranja i zajedničkog pristupa proizvodnji možemo mnogo pridonijeti unapređivanju sjemenarstva.

Pored navedenih podataka o sadašnjem stanju iskazanom u količinama i površinama dat ćemo slijedeći prijedlog mjera za unapređenje sjemenarstva:

1. potrebno je organizaciono povezivanje i međusobno dogovaranje svih važnijih faktora u SRH i daljnje povezivanje van SRH;
2. treba provesti specijalizaciju i rajonizaciju ne samo proizvodnje već i dorade plasmana sjemena;
3. dati prijedlog mjera za bolju tehničku opremljenost — kako za proizvodnju tako posebno za doradu (segmentiranje, kalibriranje, piliranje itd.);
4. u sferi prometa predlagati mjere za stručnu i tehničku osposobljenost prodajnih punktova;

5. prijedlog mjera za što veću i sistematičniju povezanost znanstvenih institucija i stručne službe kako na stvaranju novih sorata i hibrida tako i na introdukciju.

Sada kratko obrazloženje:

ad 1. i pored evidentnih rezultata koje su postigle znanstvene, proizvođačke i prometne organizacije u SRH, sve propuste i oscilacije koje smo imali u obimu proizvodnje i prometa najvećim dijelom može se pripisati nedovoljnoj organiziranosti svih ovih sudionika, te njihovoj nepovezanosti na dulji period.

ad 2. jedan od osnovnih faktora unapređenja sjemenarstva i njegovo daljnje afirmiranje kao posebne proizvodne grane jest specijalizacija proizvodnje, dorade i plasmana. Potrebno je na osnovu jedne detaljnije i stručne analize razraditi plan rajonizacije specijalizirane proizvodnje sjemenskih kultura i takav usvojiti kod zainteresiranih organizacija. Taj program nije teško napraviti ako ga prihvate udružene organizacije na bazi stvarne ekonomske zainteresiranosti, jer se tim planom suzbijaju sve negativne stvarne anarhične proizvodnje.

ad 3. i pored dosadašnje opreme proizvodnje i dorade sjemena koja je zadovoljavala dosadašnje potrebe, treba da se (naročito organizacije za doradu) snabdiju modernim strojevima koji se već nalaze u suvremenom sjemenarstvu. Trebamo ne samo suvremene strojeve i tehniku za moderno sjemenarenje, već i tehničke inovacije za obradu sjemena.

Kao primjer navodim da se u SAD kod dorade lucerne obavljaju 53 operacije dok u nas najviše 4.

Isto tako razna sjemenja povrtnog i industrijskog bilja se piliraju i prema omotaču se određuju rajoni proizvodnje u odnosu na kiselost tla, fizičku strukturu, zaštitu od bolesti i štetočina itd.

Od posebne važnosti je suvremena dorada za osvajanje stranog tržišta, pa se za ove mjere trebaju angažirati eksportne organizacije radi udruživanja rada i sredstava;

ad 4. u prometu sjemenom mogu se baviti samo registrirane organizacije, što je i do sada slučaj, međutim njihovu daljnju registraciju treba povezati za ispunjavanje uvjeta za stručnu obradu tržišta. Neophodno je potrebno, pa i zakonskim propisima odrediti minimalnu stručnu spremu prodavaoca sjemena s time da prodavaoci moraju (a za to postoje mogućnosti) svake godine proći kroz kraće škole i tečajeve kod stručnih službi svoga područja. Nastavni plan ovih tečajeva treba razraditi jedinstveno putem Komiteta za poljoprivredu i šumarstvo i ostalih kompetentnih foruma. Punktovi za usavršavanje radnika u prodavaonicama mogu biti centri za obrazovanje kao na primjer: Križevci, Novi Dvori i drugi centri i poljoprivredne stanice i službe. Po mogućnosti trebale bi proširiti maloprodajnu mrežu kako bi kvalitetno sjeme što više približili proizvođaču a samim tim i izbjegli preprodaju, sajamsku prodaju, zamjenu i sve ono što nije ni u duhu Zakona o sjemenu;

ad 5. udružene članice izvozno-uvozne treba čvršće međusobno povezivati i izvršiti podjelu rada, a zajednički u ime vlasnika sjemena nastupati na inozemnom tržištu. Od posebne važnosti je da izvozno-uvozne organizacije povezivajući se sa znanstvenim i stručnim organizacijama, stalno obrađivaju vanjsko tržište putem mreža demonstracijskih pokusa, sajmovi, izložbi itd. kao i da primaju vanjske stručnjake kod sebe. Višegodišnje ugovaranje izvoza (a za što postoje realne mogućnosti) od neprocjenljive je važnosti za plansko usmjeravanje proizvodnje svih sjemenskih kultura. Isto tako uvoziti ne samo što je po zakonu odobreno već uvoziti sjeme na osnovu stvarnih zahtjeva i potreba krajnjih korisnika i njihovih kooperanata, kao na primjer prehrambene industrije, mješaona stočne hrane itd. uz obaveznu saglasnost znanstvenih i stručnih institucija.

Mnoge slabosti u planskoj organizaciji proizvodnje sjemena svih kultura proizlazile su od slabe stručne, a posebno poslovne povezanosti znanstvenih institucija, pa se u programu išlo prema pojedinačnoj orijentaciji i financijskoj zainteresiranosti.

Potrebno je prije svega uskladiti programe proizvodnje sjemena na području SRH među znanstvenim institucijama i izvršiti podjelu rada imajući u vidu specijalizaciju pojedinih institucija, ali da taj zajednički program ne može krnjiti interese pojedine radne organizacije. To je moguće i izvodljivo ,jer je to prije svega u interesu njih samih. Ovo se odnosi ne samo na reproduciranje sorata i hibrida za domaće potrebe već isto tako za razradu programa za nastup na vanjsko tržište uz težnju oslobađanja za razradu programa za nastup na vanjsko tržište uz težnju oslobađanja nepotrebnog uvoza (krmnog bilja, povrća i drugog sjemena).